

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Kulturmiljöenheten
Staffan Sedenmalm

031-60 52 62
staffan.sedenmalm@o.lst.se

H006 Bostadsbyggschic
A051 Planbostadsplan

Delg. kv.

BESLUT
2007-09-19

Diarienummer
432-59-98

Sida
1(5)

 Riksantikvarieämbetet

Ink. 2007-09-25

SWEDISH NATIONAL HERITAGE BOARD
RIKSANTIKVARIÉÄMBETET

Byggnadsminnesförklaring av kv. Löjtnanten i Haga, Göteborg Haga 6:1 Göteborgs kommun, Västra Götalands län

Beslut

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen om kulturminnen m m (SFS 1988:950), kv Löjtnanten Haga 6 för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 § samma lag följande skyddsbestämmelser:

1. Byggnaden får inte rivas, byggas om eller på annat sätt förändras.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadens stomme, rumsindelning eller fasta inredning.
3. Trapphusen får inte förändras genom ingrepp i rumsindelning, äldre fast inredning eller ytskikt.
4. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens egenart.
5. Gårdsmiljön (portgångarna, innergården och förgårdarna inklusive smidesstaket och planteringar) skall hållas i sådant skick att miljöns karaktär inte förvanskas.

Upplysningar

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar i fråga om underhåll av byggnaden och tillhörande anläggningar.

Om det finns särskilda skäl får Länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

2007-09-28 beslutad
Lena Liljeblom
Kulturmiljöenheten

Redogörelse för ärendet

På 1930-talet utdömdes bebyggelsen i Haga. En plan för totalsanering utformades och fram till 1960-talets mitt var således utgångspunkten att hela stadsdelen skulle förnyas med modern bebyggelse.

Under 1960-talets andra hälft uppmärksammades Hagas kulturhistoriska värden genom en allt livligare opinion. I samband med den fysiska riksplaneringen klassades stadsdelen 1970 som riksintresse för kulturmiljövården.

Från mitten av 1970-talet fanns också en uttalad vilja från kommunen att bevara delar av Haga under förutsättning att staten genom Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen engagerade sig ekonomiskt i ett bevarande. Länsstyrelsen presenterade 1979 ett förslag till program för byggnadsminnesförklaringar i Haga och samtidigt utlovades ekonomiskt stöd till ombyggnad och restaurering av de aktuella byggnaderna. Efter samråd mellan staten och kommunen togs 1984 ett beslut att bevara c:a 60 hus.

Förnyelsen av Haga genomfördes 1978-97, varvid ombyggnaderna inleddes av Dicksonska stiftelsen i kv. Fänriken och kv. Löjtnanten. Stadsplanen och gatunätet bibehölls i det stora hela intakt och nybyggnader anpassades i huvudsak till den äldre bebyggelsens skala. De c:a 60 husen i programmet för byggnadsminnesförklaringar byggdes om med varierande grad av varsamhet, de flesta med statligt ekonomiskt stöd genom förmånliga lån och bidrag. Det äldre byggnadsbeståndet med dess karaktäristiska blandning av sten- respektive trähus är särskilt välbevarat vid Haga Nygata och vissa tvärgator till denna såsom Kaponjärgatan, Västra Skansgatan och Mellangatan.

Kv. Löjtnanten tillsammans med kv. Fänriken och ytterligare fyra byggnader togs upp som förslag till byggnadsminnen redan 1975. Kv. Löjtnanten blev ombyggt och restaurerat 1979-80 och ingår i det reviderade programmet för byggnadsminnen 1984. Robert Dicksons Stiftelse har de senaste åren genomfört en grundlig fasadrestaurering i kv. Fänriken. I detta sammanhang förklarades kv. Fänriken som byggnadsminne 2004. Förslag till skyddsbestämmelser för kv. Löjtnanten har godkänts av byggnadsnämnden, stadsmuseet och Robert Dicksons Stiftelse.

Historik

Haga

Göteborg anlades i 1620-talets början som en befäst handelsstad strategiskt belägen vid Göta älv. På 1640-talet tillät kronan att en förstad skulle få anläggas i anknytning till Masthuggets hamnar och varv utanför stadens fästningsvallar. Stadsplanen för Haga vid Skansbergets fot fastställdes år 1660 och blev därmed Göteborgs första planlagda "förstad" utanför Vallgraven. Av försvarsstrategiska skäl omfattade 1600-talsplanen endast marken söder om nuvarande Haga Nygata.

Efter vallraseringen i 1800-talets början utvidgades Haga med ett tiotal kvarter norr om "Nygatan". Då tillkom de nuvarande kvarteren Fänriken, Löjtnanten och Majoren, vilka senare bebyggdes av Dicksonska stiftelsen.

Efter de första 200 åren, då Haga bestod av trähus i 1-2 våningar med trädgårdar, ändrades karaktären till följd av den ökade bostadsbrist som stora industrietableringar i hamnområdet på 1840-talet medförde. Haga förtätades snabbt genom såväl nybyggnader som till- och påbyggnader och blev en utpräglad arbetarstadsdel. I den rådande liberala tidsandan överlät kommunen bostadsnödens avhjälpande till marknaden och enskilda filantropiska initiativ men stimulerade byggnadsverksamheten. Ett begränsat byggnadsprojekt i stadens regi följdes istället av förmånliga marköverlåtelser. På detta sätt uppfördes kvartersvisa bostadsanläggningar i Hagas nyexploaterade nordvästra del. Från 1800-talets mitt fram till 1930-talet förnyades Haga genom rivning och nybyggnad av enstaka fastigheter. Flertalet byggnader var landshövdingehus, men stenhus förekom bl.a. i ytterkanterna där de stora förbindelseleder som omgav stadsdelen gjorde läget särskilt attraktivt. Dit förlades även flera påkostade offentliga byggnader och sociala inrättningar, av vilka Dicksonska folkbiblioteket och Renströmska badet har bevarats.

Det filantropiska bostadsbyggandet

Sedan staden 1849 uppfört tio envåningshus av trä i kvarteren Majoren och Kaptenen överlät man kv. Löjtnanten och kv. Fänriken till Styrelsen för arbetarbostäder. Robert Dicksons Stiftelse startade 1856 och för dess räkning uppförde Styrelsen för arbetarbostäder kvarteren Löjtnanten och Fänriken. Förutom bostäder inrymdes i kv. Fänriken också ett folkbibliotek. I grannkvarteret Översten uppförde Sven Renströms donationsfond på 1870-talet ett badhus (nuv. Hagabadet). Ett tjugotal år senare övertog Dicksonska stiftelsen kv. Majoren, där trähusen ersattes av stenhus med bostäder resp. ett större folkbibliotek i egen byggnad. Vid sekelskiftet 1900 genomförde stiftelsen en förnyelse med stenhus även i kv. Löjtnanten. De nämnda kvarteren bildar tillsammans en särpräglad miljö, som visar att den filantropiska byggnadsverksamheten intar en förgrundsplats i Hagas historia.

Kv Löjtnanten

Robert Dicksons Stiftelse inledde sin byggnadsverksamhet i Haga med kv. Löjtnanten. För utformningen anlätades arkitekt Adolf Wilhelm Edelsvärd, som propagerade för ett mer praktiskt byggnadssätt där ekonomi och estetik ingick en sund och prydlig förening. Edelsvärd, mest känd för sin insats som chefsarkitekt vid SJ och kyrkoarkitekturens förnyare genom införande av nygotiken i Sverige, var en av landets främsta experter på arbetarbostäder. I kv. Löjtnanten föreslog han stenhus, men av kostnadsskäl valde stiftelsen trähus och 1857-58 uppfördes sex byggnader i två våningar kring en gemensam gård med tvättstuga, avträden och vedbodas. Träbyggnaderna fick 1902 lämna plats för en större kvartersomslutande byggnad i tre våningar med jugendinspirerade fasader. Det nya huset var ritat av Hans Hedlund, en av Göteborgs mest ansedda arkitekter, och stod klart 1904. Mot gatorna blev fasaderna utförda i rött tegel med mönstermurning och dekorativa inslag av grov spritputs. Kvartershörnen betonades genom tornartade fasaduppbbygg-

nader, varje mittparti genom en portgång och ett gavelmotiv. Gårdsfasaderna utfördes i spritputs med dekorativa inslag av tegel. Längs Haga Nygata och Västra Skansgatan blev byggnadslinjen indragen från gatan mellan hörnpartierna för att ge plats åt förträdgårdar med smäckra järnstaket. Taket konstruerades mellan tornpartierna som en asfaltbelagd lekgård, men p.g.a. återkommande läckage ersattes denna med ett flackt plåttak vid en ombyggnad 1928, då även gårdsbyggnaden med bl.a. avträden togs bort i samband med att lägenheterna fick WC. Från början inreddes huset med 39 lägenheter på 1 rum och kök och 31 lägenheter med två rum och kök fördelade på elva trapphus. Genom igensättning av två portgångar 1928 erhöles ett tillskott av lägenheter.

Den pittoreska tidsenliga arkitekturen berikad av planteringarna framför de indragna byggnadsdelarna, den generösa förekomsten av rymliga trapphus och lekgårdsanläggningen på de platta takytorna mellan hörnpartiernas höga och branta tak gjorde anläggningen föredömlig. Byggnadens storlek och utformning gjorde att den fick namnet "Slottet i Haga".

En större ombyggnad och restaurering genomfördes 1979, varvid hänsyn togs till kulturhistoriska värden. Flera lägenheter slogs samman men fast inredning bevarades till stor del. I trapphusen bevarades ursprungliga inredningsdetaljer som dörrar, eleganta smidesräcken och gedigna kalkstensgolv. Även vindarna med sina kyrkorumsliknande hörnpartier bibehölls liksom portgångarna. Gårdens gatstensbeläggning och vattenposter bevarades och de nya gårdshusen anpassades till den ursprungliga gårdsmiljön. Fasaderna renoverades och de mönstermurade skorstenarna bibehölls delvis. Originalfönstren i bostadsvåningarna ersattes med nya fönster i kraftigare dimensioner, vilket medförde en betydande exteriörförändring, medan originalfönstren i entrépartierna överdelar och vindsvåningen sparades. Dessa kan användas som förebild om ett byte av lägenheternas fönster blir aktuellt i framtiden.

Motivering

Enligt 3 kap 1 § lagen om kulturminnen m m (SFS 1988:950) får Länsstyrelsen förklara en byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde för byggnadsminne.

Haga är en mycket värdefull kulturhistorisk miljö som ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården. Det är viktigt att genom säkerställande av en långsiktigt varsam förvaltning skapa förutsättningar för bevarande av särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader i Haga. Kv. Löjtnanten, som har ett exponerat läge vid huvudstråket för flanörer genom Haga, ingår i ett social- och bebyggelsehistoriskt sammanhang med bostadshus från olika perioder sida vid sida med allmänna välgörenhetsinrättningar som badhus och f.d. folkbibliotek, uppförda i filantropiskt inriktad regi. Bebyggelsen speglar Dicksonska stiftelsens ambitioner att skapa en föredömlig bostads-

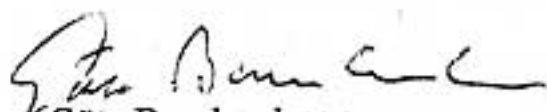
miljö för arbetare, präglad av solitt utförda och estetiskt tilltalande anläggningar som är ett tidstypiskt uttryck för den berömda kommunalandan i liberalismens Göteborg. För uppdraget anlätades arkitekt Hans Hedlund som var en av stadens mest tongivande arkitekter kring sekelskiftet 1900.

Länsstyrelsen bedömer att kv. Löjtnanten är synnerligen märkligt genom sitt kulturhistoriska värde.

Hur man överklagar

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten, se bilaga (blankett 01).

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Göte Bernhardsson. Länsantikvarie Jan-Gunnar Lindgren, biträdande länsantikvarie Karolina von Mentzer samt länsjurist Jonas Ledelius har deltagit och Staffan Sedenmalm har varit föredragande.

Göte Bernhardsson

Staffan Sedenmalm

Bilaga:

Hur man överklagar

Kopia:

Riksantikvarieämbetet, ~~delgivningskvitto~~
Göteborgs Stadsmuseum
Göteborgs kommun
Lantmäteriet
Press/Media

Laga kraftsbevis till:

Riksantikvarieämbetet
Lantmäteriet